

«Ερωφίλη»

Γεώργιος Χορτάτσης

Η Ερωφίλη είναι μία από τις πιο σημαντικές τραγωδίες του κρητικού θεάτρου και της κρητικής λογοτεχνίας στην οποία παρακολουθούμε την ιστορία αγάπης δύο νέων, του Πανάρετου και της Ερωφίλης η οποία περνά δοκιμασίες και εμπόδια. Η τραγωδία αποτελείται από πέντε σκηνές (5 θεατρικές πράξεις) και το συγκεκριμένο χωρία αποτελεί απόσπασμα από την 3η πράξη: Οι δύο νέοι συναντώνται ο Πανάρετος εκφράζει φόβο και αγωνία σε περίπτωση που η Ερωφίλη τον αρνηθεί και ακολουθήσει τη γνώμη του πατέρα της που τη θέλει παντρεμένη με κάποιο πλούσιο βασιλιά, ενώ η Ερωφίλη τον διαβεβαιώνει για την απέραντη αγάπη της.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

1η ενότητα: «Τόσες ... το κορμί μου»: η Ερωφίλη διαβεβαιώνει τον καλό της, τον Πανάρετο πως είναι δική του, πως γεννήθηκε με προορισμό να τον ανταμώσει και να σμίξουν. Στους στίχους αυτούς ακούμε λόγια που απευθύνει η Ερωφίλη, μια γυναίκα ερωτευμένη, προς τον Πανάρετο, τον αγαπημένο της. Η ίδια ομολογεί την ψυχική ευφορία και ανάταση που γεννάται στην ψυχή και την καρδιά της εξαιτίας της μεγάλης αυτής αγάπης. Η αγάπη αυτή τη ζωογονεί, της δίνει δύναμη, τη γεμίζει με ψυχική ομορφιά που ακόμα κι άσχημη να είναι από άποψη εξωτερική ή ακόμα και όμορφη, δεν έχει σημασία· ο έρωτάς της για τον Πανάρετο είναι τόσο μεγάλος που νιώθει πως την πλημμυρίζει, έχει κατακλύσει την ψυχή της και την κάνει να πιστεύει πως εκείνη γεννήθηκε για να παραδοθεί και να αφοσιωθεί στον αγαπημένο της. Πιστεύει πως από την πρώτη στιγμή της γέννησής της ήταν προορισμένη γι' αυτόν, σαν να 'χε προκαθοριστεί η πορεία της από τη μοίρα. Ακούμε λοιπόν τα όμορφα λόγια μιας νεανικής καρδιάς, και μάλιστα ερωτευμένης, λόγια που προσδίδουν στην ατμόσφαιρα του έργου λυρικότητα και συναισθηματική φόρτιση. Η κοπέλα, η Ερωφίλη αποκαλεί τον Πανάρετο «ψυχή μου» για να του εκφράσει τις πιο μύχιες σκέψεις της αλλά και την αγνότητα των αισθημάτων της.

2η ενότητα: «Νερό ... να μ' απολησμονήσεις»: Τα ερωτικά λόγια της Ερωφίλης δρουν ενεργητικά στην ανήσυχη και συνάμα πικραμένη καρδιά του Πανάρετου – Παράκληση προς την αγαπημένη του να μην παρασυρθεί από την πατέρα της και να μην τον ξεχάσει. Τα τρυφερά ερωτόλογα της κοπέλας βρίσκουν αμέσως απήχηση στην ψυχή του Πανάρετου· δρουν λυτρωτικά και τον κάνουν να ηρεμήσει κάπως, καθώς η λέξη «πρικιά» υποδηλώνει μιαν εσωτερική αναταραχή και μιαν ανησυχία εκ μέρους του. Παρομοιάζει το νερό που σβήνει τη φωτιά με τα λόγια της κοπέλας που κατ' επέκταση σβήνουν τη φλογισμένη από έρωτα και αγωνία καρδιά του. Αμέσως όμως, ο τόνος του αλλάζει και σιγά σιγά ξετυλίγεται το δράμα που εσωτερικεύει στην ψυχή του: παρ' όλη την αγάπη που τους δένει από μικρή ηλικία και παρά τα όμορφα και κατευναστικά λόγια που τον απηύθυνε η Ερωφίλη, ο ίδιος την παρακαλεί, και μάλιστα «περίσσα» να μην υπακούσει στις διαταγές του πατέρα της (να παντρευτεί κάποιον άλλον) και να μην τον ξεχάσει. Η δραματική σύγκρουση / πάλη που συντελείται στην καρδιά του ερωτοχτυπημένου νέου είναι μεγάλη και από το σημείο αυτό αρχίζει να διαφαίνεται, για να κορυφωθεί στην 4η ενότητα. Δεν μπορεί να φανταστεί τη ζωή του χωρίς την Ερωφίλη και διαισθανόμενος πιθανόν τα όσα θα ακολουθήσουν και ίσως τις αντιρρήσεις του βασιλιά, προσπαθεί με την παράκληση να την κρατήσει όσο το δυνατόν πιο κοντά του και να τη δεσμεύσει κατά κάποιο τρόπο.

3η ενότητα: «Οϊμένα ... κατεβαίνω»: Η Ερωφίλη απορεί για την εσωτερική ανησυχία του Πανάρετου και καλεί τον Έρωτα, τον προστάτη της αγάπης και του ερωτικού πάθους να τη θανατώσει, προκειμένου να πειστεί ο καλός της για το μέγεθος της αγάπης της και της αφοσίωσης στο πρόσωπό του. Η Ερωφίλη απευθύνοντάς του το λόγο χρησιμοποιεί τη λέξη «Οϊμένα», λέξη που φανερώνει τόσο την έκπληξη όσο και τη μεγάλη λύπη της γι' αυτά που άκουσε. Ποτέ στο παρελθόν δεν είχε αναλογιστεί το πόσο υποφέρει ο Πανάρετος ούτε βέβαια και η ίδια, καθώς ομολογεί, του είχε δώσει δικαίωμα να αμφιβάλλει για την αγάπη της και για το πόσο σταθερή είναι αυτή. Μοιάζει να απορεί με τα λόγια του Πανάρετου εκφράζοντας την άποψη πως τα όσα λέει, τα λέει σαν να είναι κάποιος που δε γνωρίζει ούτε την ίδια ούτε τα αισθήματά της. Με τα λόγια «σα να μηδέ γνωρίζεις το πως το νου και την

ψυχή και την καρδιά μου ορίζεις» έμμεσα του επιβεβαιώνει πως ο νους, η ψυχή και την καρδιά της είναι δοσμένα σ' αυτόν. Το μυαλό της κυριεύεται από τον Πανάρετο και οι παλμοί της καρδιάς της κτυπούν μόνο γι' αυτόν· ο ίδιος το γνωρίζει, γι' αυτό και στο συγκεκριμένο σημείο εκπλήσσεται με τη στάση του. Μπροστά λοιπόν σ' αυτήν την έκπληξη που εισπράττει η Ερωφίλη κι από τη στιγμή που δε μπορεί να πείσει διαφορετικά τον Πανάρετο για το μέγεθος και την έκταση του έρωτά της, επικαλείται τον Έρωτα. Ο Έρωτας εδώ έξοχα παρουσιάζεται από τον ποιητή προσωποποιημένος ως ο εγγυητής και ο προστάτης της αιώνιας αγάπης. Η Ερωφίλη του απευθύνει το λόγο, σε β' ενικό πρόσωπο, σαν να μιλά σε πρόσωπο υπαρκτό και τον παρακαλεί να τη θανατώσει με μια φαρμακερή σαΐτα του, προκειμένου να αποδείξει στον Πανάρετο πως ο θάνατος για χάρη του αξίζει τον κόπο. Η έκφραση της πάναγνης και αιώνιας αγάπης αγγίζει εκ μέρους της Ερωφίλης τα όρια της θυσίας και μάλιστα με οποιοδήποτε κόστος ακόμη και με τίμημα την απώλεια της ζωής. Η επίκληση στον Έρωτα διασφαλίζει την αγνότητα και εγκυρότητα / αλήθεια των αισθημάτων της Ερωφίλης ενώ το περιεχόμενο του λόγου της αποδίδει με γλαφυρό τρόπο και τη δική της συναισθηματική φόρτιση και ένταση.

4η ενότητα: «Τούτο ... σε φόβο μου γυρίζει»: Ο Πανάρετος είναι σίγουρος για την αγάπη που τρέφει η Ερωφίλη προς το πρόσωπό του· γι' αυτό και η αγωνία του επικεντρώνεται στη πιθανότητα να την χάσει από τη ζωή του. Ωστόσο ο Πανάρετος τη διαβεβαιώνει πως είναι πεπεισμένος για τα αισθήματά της και γνωρίζει πως ακόμα και ο θάνατος δε μπορεί να διώξει από την καρδιά της τον πόθο που τρέφει για εκείνον. Ο πόθος της είναι ισχυρός και το γνωρίζει. Ο ίδιος αποκαλεί την αγαπημένη του όχι με το όνομα της, Ερωφίλη αλλά «νεράιδα», όπως ακριβώς προηγουμένως η Ερωφίλη τον προσφώνησε «ψυχή μου». Με τη λέξη νεράιδα στο συγκεκριμένο σημείο, υποδηλώνει την ομορφιά και την αέρινη αίσθηση που αποπνέει η Ερωφίλη που γι' αυτόν μοιάζει με οπτασία, με πραγματική νεράιδα. Η προσφώνηση αυτή, όπως και προηγουμένως η αντίστοιχη της Ερωφίλης, προσδίδουν τρυφερότητα στο λόγο και αποκαλύπτουν την πιο σημαντική διάσταση του έρωτά τους: ο έρωτας είναι ένωση ψυχών, πνευματικός σύνδεσμος, ασίγαστη αγάπη κι όχι απλά επιφανειακό αίσθημα. Γι' αυτό και συνεχίζοντας το λόγο του ο Πανάρετος αποκαλύπτει στους

επόμενους στίχους όλο το μέγεθος της αγωνίας του, γεγονός που οδηγεί τη δραματική ένταση της σκηνής στην κορύφωσή της: αυτό που τον τρομάζει δεν είναι η αμφιβολία του για την αμοιβαιότητα των αισθημάτων της αγαπημένης του· γι' αυτά είναι σίγουρος· το μόνο που τον ανησυχεί είναι ο φόβος μην την χάσει από τη ζωή του κι ενώ μέχρι τώρα του προσφέρει ελπίδες και προσδοκίες για το μέλλον με την παρουσία της φοβάται μήπως οι ελπίδες αυτές καταστραφούν / διαλυθούν μόλις φύγει.

5η ενότητα: «Τούτο 'ναι ... καρδιά μου»: Η Ερωφίλη πιστεύει πως αιτία της ανησυχίας του είναι τα ξαφνικά νέα του βασιλιά για τα προξενιά που στέλνουν στην κοπέλα. Η ίδια όμως ορκίζεται αιώνια αγάπη επικαλούμενη τα στοιχεία της φύσης. Η Ερωφίλη με μεγαλύτερη ψυχραιμία σε σχέση με τον αγαπημένο της αποδίδει την αιτία της αγωνίας και του φόβου που έχει κυριεύσει την ψυχή του στις ξαφνικές ειδήσεις σχετικά με τα προξενιά που τις στέλνουν. Είναι φυσικό ο Πανάρετος να αναστατώθηκε, ωστόσο η ίδια τον προτρέπει να μη στεναχωριέται τόσο γιατί από τη στιγμή που ενώθηκαν και έσμιξαν, η αγάπη που τους δένει θα είναι αιώνια και θα τους προστατεύει, ώστε να μη χωρίσουν. Η Ερωφίλη απευθύνεται τρυφερά στον αγαπημένο της και άμεση φροντίδα της έχει να τον καθησυχάσει για άλλη μια φορά· για το λόγο αυτό επιστρατεύει την πίστη της στην αιώνια αγάπη αυτή που κρατάει για πάντα, ασίγαστη φλόγα και αέναο πάθος. Εδώ ο ποιητής βάζει στα λόγια της ηρωίδας του τον ύμνο της αγάπης που βρίσκει απήχηση σ' όλες τις ψυχές εκείνων που αγαπούν και ελπίζουν. Η Ερωφίλη πιστεύει στην αγάπη της, πιστεύει στο δεσμό που έχει αναπτυχθεί μεταξύ τους και δίνει υπόσχεση στον Πανάρετο πως θα είναι για πάντα μαζί, κάτι βέβαια που το πιστεύει ενδόμυχα κι ο ίδιος αλλά περιμένει να το ακούσει κι από την ίδια. Για να κάνει ακόμα πιο ισχυρό το λόγο της και πιο αληθινό, επικαλείται τα στοιχεία της φύσης (τον ουρανό, τη θάλασσα, τη γη, τον αέρα, τα αστέρια, τον ήλιο, τη νύχτα, την ημέρα) και εύχεται να έρθουν να την τιμωρήσουν σε περίπτωση που αθετήσει την υπόσχεσή της και πάει με κάποιον άλλον. Παρατηρούμε πως τα στοιχεία της φύσης προσωποποιούνται από τον ποιητή, αναλαμβάνουν το ρόλο του τιμωρού και του δικαστή, παίρνουν ανθρώπινες διαστάσεις και ιδιότητες, προκειμένου να συνδράμουν το λόγο της ηρωίδας και να ενισχύσουν το αληθινό περιεχόμενο των όσων λέει. Με τη λέξη ν' αρματωθούν δημιουργείται στο μυαλό μας αλλά και στο μυαλό της ηρωίδας

η εικόνα μιας μάχης όπου τα στοιχεία της φύσης με όπλα την ακατανίκητη δύναμή τους προσμετρώνται με τη συνείδηση της κοπέλας. Η κατάλληλη τοποθέτηση των λέξεων, τα ασύνδετα και γενικά ο όλος παρακλητικός τόνος δημιουργούν ζωηρές λεκτικές εντυπώσεις μέσα από τις οποίες ο αναγνώστης μπορεί να αναπαραστήσει με τη φαντασία του ανάλογες σκηνές. Η Ερωφίλη πιστεύει στη μεγάλη δύναμη που εκπέμπουν τα στοιχεία της φύσης και επικαλείται αυτά προκειμένου να αναδείξει για ακόμα μια φορά το κύρος και τη σοβαρότητα του λόγου της, ο οποίος έχει ως βασικό του κίνητρο την αμέριστη και αμερόληπτη αγάπη προς το πρόσωπο του Πανάρετου.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

i) Γλώσσα

Γλώσσα του αποσπάσματος είναι η δημοτική με χαρακτηριστικούς τους ιδιοματισμούς του κρητικού ιδιώματος που κάνει αισθητή την παρουσία του σ' όλη την έκταση του αποσπάσματος και προσδίδει χάρη και παραστατικότητα στο διάλογο των δύο (2) ερωτευμένων νέων.

ii) Ύφος/Μορφή

Το ύφος του αποσπάσματος είναι θεατρικό, γοργό, ζωηρό μέσα από τις διαλογικές σκηνές, την προσωποποίηση του θεού Έρωτα και των φυσικών στοιχείων. Μέσα από τις τρυφερές εκφράσεις που ανταλλάσσουν οι δύο νέοι γίνεται λυρικό σε ορισμένα σημεία για να εκφράσει καίρια το βάθος των συναισθημάτων τους. Κυρίως όμως είναι δραματικό και αυτό διαφαίνεται μέσα από την ψυχική ένταση που βιώνουν οι δύο ήρωες, γεγονός που προσδίδει δραματικότητα στην ερωτική αυτή ατμόσφαιρα.

iii) Στιχουργική ανάλυση

Ο στίχος είναι ιαμβικός 15σύλλαβος με ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή η οποία δεν ξεφεύγει πουθενά αλλά συνοδεύει το απόσπασμα από την αρχή του ως το τέλος.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

1. Ποιοι φόβοι βασανίζουν τον Πανάρετο και πως προσπαθεί να τον ηρεμήσει η Ερωφίλη;

Ο Πανάρετος στο συγκεκριμένο απόσπασμα, που είναι παρμένο από την τρίτη σκηνή της τραγωδίας του Γ. Χορτάτση, κυριεύεται από φόβο και αγωνία για το μέλλον της σχέσης του με την αγαπημένη του Ερωφίλη. Συγκεκριμένα, φοβάται μήπως η Ερωφίλη υπακούσει στα κελεύσματα του πατέρα της που θέλει να την παντρέψει με κάποιον άλλον, πλούσιο και ισχυρό, επομένως φοβάται μήπως τη χάσει και εκείνη τον λησμονήσει μια για πάντα. Οι φόβοι του αυτοί που προέρχονται από τη βαθιά αγάπη του προς τη νεαρή κοπέλα βασανίζουν την ύπαρξή του και δεν του επιτρέπουν να ησυχάσει. Ωστόσο, τα λόγια που τον απευθύνει η Ερωφίλη φανερώνουν την προσπάθειά της να τον ηρεμήσει και να κατευνάσει την τρικυμία της ψυχής του.

Τον διαβεβαιώνει για την αφοσίωση και τον έρωτά της το μεγάλο προς το πρόσωπό του, έρωτα που της καθοδηγεί όχι μόνο την καρδιά αλλά και το νου. Μάλιστα επικαλείται τον Έρωτα και προθυμοποιείται να πεθάνει, να θυσιαστεί δηλαδή, αν είναι να πειστεί ο Πανάρετος για τα αισθήματα που εκείνη τρέφει. Του επισημαίνει ακόμα πως οι φόβοι αυτοί δεν είναι πραγματικοί παρά μια παροδική αντίδραση στα απρόσμενα νέα που άκουσε σχετικά με τα προξενιά.

Δεν πρέπει επομένως να ανησυχεί ούτε να βασανίζεται, αφού η αγάπη που τους δένει δεν πρόκειται να τους χωρίσει, εκφράζει την πίστη της σ' αυτήν και μέσα από την επίκληση των στοιχείων της φύσης που θα δράσουν ως πιθανοί τιμωροί της, τον διαβεβαιώνει για την ακεραιότητα των δικών της αισθημάτων. Με μια τέτοια αγάπη, οι φόβοι είναι ανυπόστατοι, δεν πρέπει να υπάρχουν αλλά να ξεδιαλύνουν δια μας.

2. Πως εκδηλώνει ο Πανάρετος την αγάπη του στην Ερωφίλη και πως ανταποκρίνεται εκείνη στα αισθήματά του;

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα, ο Πανάρετος εκδηλώνει την αγάπη του και τη μεγάλη αφοσίωσή του προς την αγαπημένη του μέσα από την παράκλησή του να μην τον ξεχάσει αλλά και μέσα από το φόβο του μήπως τη χάσει. Για τον ίδιο, η Ερωφίλη είναι, καθώς φαίνεται, η ίδια η ζωή του και επομένως δε

μπορεί να φανταστεί πως υπάρχει περίπτωση να την αποχωριστεί. Οι σκέψεις του για μια πιθανή απώλεια τον βασανίζουν και μέσα από την ψυχική ένταση που του δημιουργούν παρακολουθούμε τον ερωτευμένο νέο που κάνει τα πάντα για την αγαπημένη του. Ο πόθος του γι' αυτήν είναι, καθώς ομολογεί ο ίδιος, άμετρος, τα λόγια της σβήνουν την «πρικιά του», η Ερωφίλη είναι γι' αυτόν «αφέντρα» «νεράιδα» που κυριεύει τα όνειρα και τη φαντασία του αλλά και το «πράμα, που κρατά στα χέρια του σφικτά» υπονοώντας κάτι πολύτιμο και σπουδαίο σε αξία. Όλες αυτές οι εκφράσεις φανερώνουν το μέγεθος της αγάπης του Ερωτόκριτου. Από την άλλη μεριά, και η Ερωφίλη ανταποκρίνεται πλήρως στο ερωτικό του κάλεσμα. Για εκείνη ο Πανάρετος είναι η ψυχή της, είναι ο έρωτας που την πληρεί με ψυχικό κάλλος, είναι η μοίρα της που την οδήγησε να ενωθεί μαζί του. Μπροστά στις ανησυχίες και τους φόβους που εκφράζει ο καλός της αρχικά μένει έκπληκτη και παράλληλα στεναχωριέται πάρα πολύ (το οϊμέ είναι δηλωτικό μιας τέτοιας κατάστασης), γιατί δε μπορεί να φανταστεί πως ένας τέτοιος έρωτας που κανονικά θα πρέπει ν' αποτελεί πηγή χαράς για τον Πανάρετο, αποτελεί στην ουσία πηγή φόβου και αγωνίας. Ξεπερνώντας ωστόσο την αρχική της έκπληξη, του επιβεβαιώνει την αγάπη της και την αφοσίωσή της σ' αυτόν μέσα από την παράκληση προς το θεό Έρωτα να τη θανατώσει, θέλοντας έτσι να του δείξει το μέγεθος της θυσίας που είναι διατεθειμένη να κάνει. Ο Πανάρετος είναι η αγάπη που έχει κατακλύσει την καρδιά της, είναι η υπόγεια δύναμη που κατευθύνει κάθε της κίνηση, είναι ο αιώνιος δεσμός της. Γι' αυτό και προς το τέλος του λόγου της, συνειδητοποιώντας την έκταση της αγάπης της αλλά και την πίστη της σ' αυτήν (γιατί ουρανός, πού 'καμε ... θέλει κάμει) του δίνει υπόσχεση ότι θα είναι για πάντα μαζί, επικαλούμενη ως μάρτυρες και προσωποποιώντας όλα τα στοιχεία της φύσης.

3. Σε ποια σημεία του κειμένου κορυφώνεται η δραματική ένταση και γιατί;

Στο απόσπασμα αυτό η δραματική ένταση που δημιουργείται από την εναλλαγή των συναισθημάτων των δύο πρωταγωνιστών και κυρίως από το βάθος της ψυχικής τους έντασης, κορυφώνεται σε δύο σημεία. Πρώτα, στο σημείο όπου η Ερωφίλη προσπαθώντας να πείσει τον αγαπημένο της για την αληθινή αγάπη της, που δεν επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες αλλά παραμένει αταλάντευτη, απευθύνεται στο θεό Έρωτα και τον παρακαλεί. Τον

παρακαλεί να τη σκοτώσει με μια σαΐτα του για ν' αποδείξει στον αγαπημένο της ότι η αγάπη της προς αυτόν δε λογαριάζει το θάνατο αλλά μπορεί να θυσιάσει για ό,τι πιο πολύτιμο μέχρι στιγμής έχει βιώσει. Η δραματική ένταση της σκηνής φτάνει στην κορύφωσή της γιατί αποτυπώνει με πολύ γλαφυρό την ψυχική οδύνη και ένταση των αισθημάτων της κοπέλας ενώ ο ικετευτικός τόνος, με την προσφώνηση και την προσωποποίηση του Έρωτα, μοιάζει να εντείνει τη φόρτιση της Ερωφίλης που προσπαθεί να λυτρωθεί από αυτό το βάρος. Με κανέναν άλλον τρόπο δε θα μπορούσε να παρασταθεί τόσο ανάγλυφα το δραματικό στοιχείο της ατμόσφαιρας παρά μόνο με μια επίκληση σ' ένα θεό παντοδύναμο που τον καλεί ο άνθρωπος για να τον βοηθήσει και να γαληνέψει την ψυχή του.

Επίσης, στο σημείο όπου η κοπέλα επικαλείται τα στοιχεία και τις δυνάμεις της φύσης μπορούμε να διακρίνουμε πως κι εδώ η δραματική ένταση επιτείνεται. Η ίδια η ηρωίδα προκειμένου να πείσει τον Πανάρετο ότι η υπόσχεση για παντοτινή αγάπη είναι αληθινή και έχει ισχύ, δεν κάνει μια συνηθισμένη επίκληση. Απευθύνεται στα στοιχεία της φύσης που εδώ προσωποποιούνται και τα καλεί να την τιμωρήσουν σε περίπτωση που δεν κρατήσει την υπόσχεση της. Η ψυχική της ένταση είναι τόσο μεγάλη που μόνο μέσα από την επίκληση αυτών των στοιχείων μπορεί ν' αποτυπωθεί με τόσο εύστοχο τρόπο. Η δραματική ατμόσφαιρα που δημιουργείται σ' αυτά τα σημεία είναι τόσο ζωντανή μέσα από την καίρια χρήση των λέξεων που ακόμα και ο αναγνώστης μπορεί να αισθανθεί κάτι από τον παλμό της.